

**VLADIMIR
MARIČIĆ**

BALKAN DŽEZ

**VODIČ ZA KREATIVNO
ISTRAŽIVANJE MUZIKE**

■ Laguna ■

Copyright © 2026 Vladimir Maričić
Copyright © 2026 ovog izdanja, LAGUNA

Video-audio materijal snimljen je u studiju *Future Nature* 2025.

Inženjer zvuka: Danijel Vuković
Kamerman: Aleksandar Tokin
Video-montažer: Miodrag Filipov
Klavis i instrukcije: Vladimir Maričić
Kaval i frule: Andrej Lukman
Kontrabas: Milan Nikolić
Bubnjevi, konga: Dušan Ivanišević

Autor zahvaljuje SOKOJ-u na sredstvima
dodeljenim iz fonda za kulturna davanja.

Autor zahvaljuje OFPS-u na sredstvima
dodeljenim iz Fonda za kulturna davanja.

Autor zahvaljuje Nacionalnoj komisiji Republike
Srbije za saradnju sa UNESCO-m na podršci.

Autor zahvaljuje dragoj Jasni Zrnović, generalnom
sekretaru Nacionalne komisije Republike Srbije za
saradnju sa UNESCO-m (2022–2025) na podršci i
razumevanju.

*Mojoj Sandri.
Hvala na podršci i osloncu,
bez kojih ova knjiga ne bi postojala.*

Sadržaj

Uvod	9
Zanimljiva hipoteza	12
Napomena o video-zapisima	13

PRVO POGLAVLJE

Tradicionalne pesme i narodne igre	15
---	----

DRUGO POGLAVLJE

Tipične lestvice balkanskog podneblja	19
Upotreba balkanske ornamentike u kreiranju džez improvizacije na temu poznatih džez standarda	24
Spoj balkanske ornamentike i džez improvizacije na temu tradicionalnih srpskih pesama	27

TREĆE POGLAVLJE

Motiv	31
U Ilije čakširlije	32
Žikino kolo	33

ČETVRTO POGLAVLJE

Ritam Balkana – karakteristike	35
---	----

PETO POGLAVLJE

Osnovne karakteristike i posebnosti balkanske (srpske) muzičke tradicije	43
---	----

ŠESTO POGLAVLJE

Neobične posebnosti srpske tradicionalne muzike	45
Koligacioni ambitus i antički dur	45
Tetrahordalna podela koligacionog ambitusa antičkog dura	46
Osnovne razlike antičkog i modernog dura	47
Harmonske konstrukcije proširene heptahordalne lestvice antičkog dura	52

SEDMO POGLAVLJE

Aranžmani za big bend	55
------------------------------------	----

OSMO POGLAVLJE

Bolero Negotino	63
------------------------------	----

DEVETO POGLAVLJE

Spajanje neparnih ritmova na primeru kompozicije „Dilov“	69
Neparni ritmovi	72

DESETO POGLAVLJE

Kvartna harmonizacija kao zajednički element muzike Balkana i džeza	75
--	----

JEDANAESTO POGLAVLJE

Modalni džez i muzika Balkana	81
--	----

DVANAESTO POGLAVLJE

Tradicionalni instrumenti Balkana (Srbije)	85
Zaključak	89
O autoru	91
Napomene	93

Uvod

Džez muzika danas je umetnost globalnog karaktera. Koreni džez muzike potiču sa severnoameričkog kontinenta, iz oblasti grada Nju Orleansa. Slobodno se može reći da je džez muzika prva „svetska muzika“ (*world music*). Ona je spoj različitih kulturnih obrazaca i uticaja (npr. evropskog, afričkog, kreolskog) jer su se na prostoru Nju Orleansa prožimale kulture francuskih kolonizatora, robova iz Afrike, Kube i latinoameričkog kontinenta kao specifikuma itd. Stoga nije neobično što se proces spajanja i preplitanja muzičkih kultura nastavio. Naime, džez muzičari su ponovo afirmisali princip improvizacije u muzici (neposredno kreiranje i izvođenje varijacije na zadatu temu) koji je bio prisutan u klasičnoj muzici do početka 20. veka. Po nekim ekspertima, izostanak improvizacije se poklapa sa prvim uspešnim snimanjem zvuka, odnosno muzike. Poznato je da su mnogi čuveni kompozitori (koji su važili za virtuozne instrumentaliste) izvodili delove svojih kompozicija kao varijacije na istu harmonsku strukturu (Mocart, Paganini, List, Šopen itd.).

Abolicijom ropstva u SAD su se stvorili uslovi za obrazovanje oslobođenih Afroamerikanaca. Iako je striktna segregacija većini Afroamerikanaca onemogućavala zapošljavanje, mnogi su uspevali da pronađu posao u domenu zabavnih programa. Crni muzičari su bili u mogućnosti da budu deo „nižerazredne“ zabave kao što su ples, zabavljački nastupi i vodvilj, za čije potrebe su osnovani mnogi ulični duvački orkestri. Nakon građanskog rata u SAD mnogi Afroamerikanci na jugu, kojima često nije bilo dozvoljeno da učestvuju u bitkama ravnopravno sa belim vojnicima, bili su trubači, pa su nakon rata stečeno znanje mogli da upotrebe svirajući u uličnim, tzv. „marševskim“ orkestrima (*marching bands*). Već početkom 19. veka sve veći broj crnih muzičara ovladava sviranjem evropskih instrumenata (posebno violine). Crni pijanisti su svirali u barovima, klubovima i bordelima, pa se s vremenom razvio i poseban stil: regtajm (*regtime*).

Već početkom 20. veka javljaju se prvi predstavnici budućeg srednjeg sloja afroameričke populacije i naravno potreba za muzičkim stilom koji bi odražavao njihovu kulturnu specifičnost.

U seoskom okruženju dominantniji muzički izraz je bio bluz (*blues*), dok je u urbanim centrima zastupljeniji bio džajv (*jive*) a nešto kasnije swing (*swing*), odnosno džez (*jazz*). Pentatonska skala, karakteristična za muziku zapadne Afrike, odakle potiče većina robova u SAD, kao i matrica ritualnog ponavljanja „poziv-odgovor“, predstavljaju kamen temeljac bluza.

Kada se govori o mešanju kulturnih uticaja, Balkan je geografsko područje gde se kulture mešaju već hiljadama godina. Još pre rimskih osvajanja, na prostoru Balkana su živeli starosedelački narodi, pa zatim Iliri, Kelti, Avari, Tračani i drugi. Nagađa se da su Rimljani ostavili u nasleđe limene duvačke instrumente. Sa više sigurnosti se može reći da je muzička zaostavština Kelta oličena u jednom instrumentu – naravno, radi se o gajdama. Za mnoge je možda

iznenađujuća činjenica da su keltskog porekla i neki nazivi geografskih celina: planina Tara, reka Neretva, poznati lik iz narodne poezije – vila Ravijojla (Raviola) itd.

Nakon doseljavanja Slovena na Balkansko poluostrvo došlo je do mešanja sa starosedeocima Balkana, što je doprinelo stvaranju današnje slike kulturnog (muzičkog) obrasca. Kasnija turska osvajanja pa dugotrajno ropstvo srpskog naroda pod turskom okupacijom doneli su određene novine nekarakteristične za srpsku muziku i muziku Balkana.

U Bosni je muzika sefardskih Jevreja ostavila upečatljivo nasleđe, koje se najviše oseća kroz tipično bosansku muzičku tradiciju – sevdalinku (turski „sevdah“ – tuga za izgubljenom ljubavi i još ponešto što samo ljudi tog podneblja razumeju), koja je mešavina ovog kulturnog obrasca, turskog uticaja i muzike starosedelaca.

Svi ovi uticaji doveli su do stvaranja muzičkog pravca koji se danas uslovno naziva muzikom Balkana.

Iako su ovi procesi (nastanak džez, sa jedne, i balkanske muzike, sa druge strane) vremenski udaljeni i nepodudarni, u oba slučaja su doveli do stvaranja muzičkih stilova koji su veoma uticajni u globalnom smislu. Tako se pokazalo da kada je muzika u pitanju, interakcija različitih kultura, uz ozbiljan istraživački napor, daje vrhunske rezultate. Najnoviji dokaz za ovu tvrdnju je fenomen svetske muzike koji još od osamdesetih godina prošlog veka ne prestaje da fascinira svetku publiku. To je prvi put u istoriji da su priliku za svetsku afirmaciju dobile neke politički manje uticajne kulture u globalnom smislu. Ovo je kulturni događaj bez presedana u istoriji i već sada, početkom dvadeset prvog veka, vide se pozitivni rezultati ovog događanja. Bolje razumevanje među narodima neminovno vodi ka većoj toleranciji i balansu u međunarodnim odnosima, što je neminovno potrebno za napredak čovečanstva.

Zanimljiva hipoteza

Zanimljivu hipotezu u pogledu naše (srpske, balkanske) narodne dijafonije postavio je čuveni holandski muzikolog dr Jap Kunst (Jaap Kunst, 1891–1960).¹ On je, naime, prema hipotezi bečkog antropologa Hajne-Gelderna (Robert Freiherr von Heine-Geldern, 1868–1954)², izložio mišljenje da se u srpskoj (balkanskoj) narodnoj muzici nalaze ostaci „starodrevne neolitsko-megalitske kulture koja je svoju kolevku imala negde u istočnom delu Sredozemnog mora i koja se širila preko velikog dela Azije i Okeanije. Ta kultura je, po rečima J. Kunsta, „starija od sumerske, vavilonske, ilirske i grčke, starija nego skitska, slovenska, indijska, kineska ili arapska kultura, koja je posle skoro svuda bila potisnuta ili nadmašena, no koja se još uvek održala u tako tipičnim zabačenim predelima kao što su trakijske gore (Grčka, Bugarska, Turska) sa jedne strane i unutrašnjost malih ostrva Sunda (Indonezija) sa druge“!

Profesor Milman Pari (Milman Parry, 1902–1935)³, stručnjak za Homera na Harvardskom univerzitetu u SAD, uz asistenciju prof. dr Alberta Lorda (1912–1991)⁴ snimio je u Jugoslaviji pre Drugog svetskog rata veliki broj narodnih epskih i lirskih pesama koje je dešifrovao Bela Bartok (1881–1945)⁵, veliki mađarski kompozitor i muzikolog. Posle smrti profesora Milmana Parija i Bele Bartoka, Univerzitet Kolumbija u Njujorku objavio je prvi deo ove znamenite zbirke pod naslovom *Srpsko-hrvatske narodne pesme (Serbo-Croatian Folks Songs)* u redakciji profesora Alberta Lorda i uz saradnju Džordža Hercoga (George Herzog, 1901–1983), profesora Univerziteta u Indijani, koji je inače bio mađarskog porekla. Poznati srpski muzikolog Miloš Velimirović je, na molbu muzičkog instituta SANU u Beogradu, preveo sa engleskog jezika vrlo iscrpnu *Morfologiju* Bele Bartoka, koja je u rukopisu!

Napomena o video-zapisima

Radi lakšeg praćenja tema koje se u ovom izdanju obrađuju, knjiga je dopunjena video-zapisima u kojima autor daje dodatna objašnjenja i izvodi muzičke primere koji ilustruju tekst.

Na odgovarajućim mestima u knjizi nalaze se QR kodovi. Njihovim skeniranjem mobilnim telefonom čitaoci mogu direktno pristupiti video-prilozima koji prate određene delove teksta. Za početak, pogledajte najavu do koje ćete doći putem skeniranja sledećeg koda:

